

Анна ГЕДЬО,

професорка кафедри історії України
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка,
докторка історичних наук, професорка,
Київ, Україна

e-mail: a.hedo@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4151-0747>

Anna HEDO,

Professor of the Department of History of Ukraine,
Faculty of History and Philosophy,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Kyiv, Ukraine

Вікторія ШАБРАНСЬКА,

студентка спеціальності
«Історія та археологія»
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

e-mail: voshabranska.iff21@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9799-4915>

Viktoriia SHABRANSKA,

Student in History and Archeology,
Faculty of History and Philosophy,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

Розвиток освіти в Києві на сторінках газет «Нова Рада» й «Киевлянин» добі Центральної Ради

Статтю присвячено вивченню розвитку освітнього процесу в місті доби Центральної Ради у щоденних київських виданнях «Нова Рада» й «Киевлянин». Різні за проблематикою матеріалів, методами подачі інформації, стилем написання та ідеологічним спрямуванням, ці газети по-різному висвітлювали актуальні питання розвитку освіти в місті. За допомогою газетних публікацій розкрито зміни, які відбулися в київській освіті, з'ясовано чинники, що впливали на її демократизацію та українізацію, визначено виклики, з якими стикнулися учасники освітнього процесу протягом 1917 — початку 1918 рр. Доведено можливість реконструкції за допомогою матеріалів періодичної преси щоденності київських студентів, школярів і педагогів. Крізь призму повсякдення досліджується вплив революційних зрушень на київське освітнє середовище й оцінюються їхні наслідки для функціонування навчальних закладів. На основі аналізу рекламних оголошень визначаються умови вступу до вищих і середніх навчальних закладів, специфіка навчання, соціальний і гендерний складники потенційних абітурієнтів, запровадження змішаного навчання.

Ключові слова: освіта, Центральна Рада, періодична преса, «Нова Рада», «Киевлянин», реклама, гімназії, університети, студенти.

Development of Education in Kyiv through the Pages of News Papers «Nova Rada» and «Kyivlyanyn» in the Central Rada Period

The article is devoted to the press coverage of the development of the educational process in Kyiv in the Central Rada period. The relevance of the study is conditioned by the lack of a comprehensive research of the educational environment in Kyiv in this period with the use of periodicals. The daily Kyiv editions «Nova Rada» and «Kyivlyanyn» have been used as a source base. Being different in terms of materials, methods of presenting information, style of writing and ideological orientation, these news papers covered different issues of education in the city. Qualitative and quantitative analysis, namely content analysis, which is a formalized method of interpreting texts, allows to increase the information content of such an inexhaustible source as the press. In the context of this research, the qualitative and quantitative analysis is useful to study advertising and reference sections of news papers, determined by the consistency and relative homogeneity of the content, with the goal of stating the frequency of indication.

With the help of news paper publications, the changes that took place in Kyiv education have been revealed, the factors that influenced its democratization and Ukrainization have been clarified, and the challenges faced by participants in the educational process during 1917 and early 1918 have been identified. The possibility of reconstruction of everyday life of Kyiv students, schoolchildren and teachers with the help of periodicals has been proved. The impact of revolutionary changes on the Kyiv educational environment has been studied through the prism of everyday life, and their consequences for the functioning of educational institutions have been assessed. On the basis of advertisement on the pages of the press, the conditions of admission to higher and secondary schools, the specifics of education, the social and gender component of potential entrants, the introduction of mixed education have been determined.

Key words: education, Central Rada, periodicals, «Nova Rada», «Kyivlyanyn», advertising, gymnasiums, universities, students.

Одним із переломних моментів в історії України можна вважати 1917 р. Революційні події змінювали традиційний світогляд, звичний спосіб життя, формували нові суспільні моделі поведінки та спонукали до соціокультурних трансформацій у міському середовищі. Перетворення Києва на осередок громадського та національного руху з падінням царської влади вплинуло і на повсякдення його мешканців. Не оминули ці процеси і сферу освіти.

Цінним інформаційним ресурсом для створення цілісної та неупередженої картини функціонування освітньої сфери зазначеної доби є періодична преса, зокрема такі газети, як «Нова Рада» й «Киевлянин». Ці видання серед іншого висвітлювали актуальні проблеми навчального процесу й життя учнів, студентів і викладачів.

Монографії А. Животка «Історія української преси» (Животко А., 1999) та В. Ігнатієнка «Українська преса (1816–1923 рр.)» (Ігнатієнко В., 1926) слугують для аналізу політики редакцій зазначених видань, специфіки подачі інформації, тематичного наповнення контенту й структурної систематизації. Праці з історії Києва досліджуваного періоду, зокрема стаття Г. Рудого «Київська періодична преса 1917–1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради» (Рудий Г., 2014), комплексно ілюструють суспільно-політичний та культурно-освітній розвиток міста в той час. Джерелознавчий матеріал, що розкриває інформаційне значення київської преси як джерела для вивчення побуту міських мешканців, подано у кандидатській дисертації О. Левчук «Газетна періодика Києва як джерело дослідження міського повсякдення (1905–1914 рр.)» (Левчук О., 2018).

Підвищити інформативність такого невичерпного джерела, як преса, дає можливість якісно-кількісний аналіз — *контент-аналіз*, що є формалізованим методом інтерпретації текстів. Його сутність полягає в тому, щоб виявити ознаки, риси, властивості джерела, які б відображали істотні сторони його змісту. В цьому випадку якісні характеристики текстів робляться вимірними, придатними для точних обчислювальних операцій, а результати аналізу стають об'єктивнішими. Як

стверджує І. Гребцова, ще наприкінці XIX ст. було зазначено, що пропагандистські завдання преси, комерційні цілі виробництва інформації були спрямовані на поширення та тиражування певного кола ідей, цінностей, зразків поведінки, опис яких у пресі швидко стає стереотипним, набуває ознак стійких штампів і кліше (Гребцова І., 2020. С. 147). Через це у потоці газетної інформації циркулюють фрагменти змісту, які завдяки повторюваності неважко виділити й зафіксувати, а потім виміряти частоту їх використання, в чому й полягає ідея контент-аналізу. Так, застосування якісно-кількісного аналізу в контексті цього дослідження стало у пригоді для вивчення реклами й довідкових розділів газет, які характеризуються постійністю та відносною однорідністю змісту для визначення частоти зазначення.

Метою цієї розвідки є з'ясування інформативного потенціалу газет «Киевлянин» і «Нова Рада» у дослідженні трансформації освітнього процесу в Києві доби Центральної Ради.

«Нова Рада» та «Киевлянин» у досліджуваній період були одними з найпопулярніших київських щоденних видань. «Нова Рада» позиціонувала себе як політична, економічна й літературна газета. Крім інформаційних оглядів і прес-релізів на сторінках видання публікувалися матеріали з актуальних питань із галузі науки, літератури, освіти, мистецтва тощо (Рудий Г., 2014. С. 274; Животко А., 1999. С. 258). Найбільше в матеріалах приділялося уваги розвитку українського руху як у самому Києві, так і в країні загалом. «Киевлянин» був найстаршою громадсько-політичною газетою на українському просторі. Незважаючи на консервативне й монархічне ідеологічне спрямування, орган публікував багато відомостей з різних сфер київського життя. Адаже на відміну від «Нової Ради», сторінки якої більше наповнювались матеріалами аналітичних жанрів, «Киевлянин» містив чимало публікацій інформативного й рекламного характеру.

Кожне з видань мало власне тематичне й жанрове наповнення. Його аналіз дає змогу визначити особливості розвитку київської преси окресленого періоду й потрібен для кращого розуміння інформативного потенціалу цих газет. Наприклад, для реконструкції освітнього

середовища Києва найбільш інформативними є аналітичні статті та інформаційні замітки щодо останніх подій зі сфери освіти. А найважливішим джерелом для вивчення діяльності освітніх закладів є рекламні оголошення. Вони подавали інформацію з приводу вступної кампанії, фахової підготовки, викладацького складу тощо. На сторінках «Киевлянина» та «Нової Ради» нерідко траплялися й огляди, що висвітлювали перебіг подій під час різноманітних конфліктних ситуацій в освітніх установах або навчальних закладах.

Аналіз структур та контенту зазначених видань також слугує для відслідковування їхнього ідеологічного впливу. Наприклад, неодноразово журналісти «Киевлянина» та «Нової Ради» сперечались щодо українізації освіти. У першому виданні визначали політику українського уряду як насильницьку українізацію, а в другому — заявляли про недостатньо потужний процес впровадження українізації в навчальних закладах і продовження деякими урядовими установами політики русифікації освітнього середовища Києва, як було до революції. Газети відрізняються методами подачі інформації, ідейними напрямками й проблематикою викладення матеріалу. Але це допомагає відтворити більш цілісну й всебічну картину освітнього життя Києва доби Центральної Ради.

Через інформаційні повідомлення, що з'являлися на сторінках київських газет після падіння імперського режиму, простежується процес демократизації освітньої сфери. Вже на початку весни міська навчальна комісія обирає до своїх лав представників від різних соціальних прошарків жителів міста й створює спеціальну групу для розв'язання питання щодо викладання в міських училищах українською мовою¹. А управління Київського навчального округу створює тимчасовий дорадчий орган для обговорення нагальних питань «навчально-виховного характеру з педагогічним персоналом, батьками, національними та громадськими організаціями, близькими до навчально-виховної справи»². До цього органу входили представники від різних вищих і середніх навчальних закладів міста, освітніх товариств і національних педагогічних організацій. Таким чином, до освітнього процесу долучалися різні за соціальним та етнічним складом верстви киян, що не практикувалося за царської влади. З цього часу питання українізації освіти нарешті перестає називатися утисків і виноситися на загальне обговорення.

Взагалі найголовніші трансформації в освітньому середовищі спричинила активізація

українського руху після створення Центральної Ради. Вже у першому номері «Нової Ради» вміщено повідомлення з привітаннями від української громадськості з різних міст на честь відкриття у Києві Першої української гімназії³. Замітки в «Киевлянині» інформують про плани попечителя Київського навчального округу з початку нового навчального року поступово запровадити в початкових і середніх освітніх закладах викладання українською мовою, а у вищих — ще й предмети з українознавства, такі як історія та географія.

На сторінках останнього березневого номеру «Нової Ради» міститься інформаційна замітка про українську організацію в середніх школах. В ній повідомляється про проведення на той час вже п'яти загальних віче українців середньої школи. На цих зборах було затверджене видання української газети, заснування бібліотеки та клубу, а також підготовлений заклик до учнів-українців, який почав розповсюджуватися київськими школами⁴. Така кількість скликаних зборів лише за перший місяць існування нового ладу в країні свідчить про високу активність української молоді та її велике прагнення до самоорганізації, яке проявилось одразу після падіння царського режиму.

Протягом року на сторінках газет розміщуються також інші повідомлення, що вказують на збереження активної громадської діяльності учнів середніх шкіл Києва. Зокрема, часто висвітлюється проведення різноманітних зібрань, наприклад аматорів сцени⁵. А наприкінці осені засновується «Осередок» середньошкільних організацій, що об'єднав 30 київських середніх шкіл⁶. Подальшу діяльність об'єднання можна простежити в інформаційних замітках, наприклад про заснування хору учнів середніх шкіл у співпраці з «Осередком»⁷.

Проте джерелом для вивчення змін, що сталися в освітній сфері після революційних подій, можуть слугувати не лише інформаційні замітки про початок навчання та скликання різних зборів. Як-от, у газетній публіцистиці освітній процес вже з початку весни 1917-го характеризується політизацією та активізацією молодіжного руху. Але оскільки «Нова Рада» та «Киевлянин» мали різне ідеологічне спрямування, варто пам'ятати, що оцінка тих чи інших освітніх процесів у статтях мала на собі відбиток авторського світогляду.

³ Привітання першій Українській гімназії. *Нова Рада*. 1917. 25 березня (№ 1). С. 3.

⁴ Українська організація в середніх школах. *Нова Рада*. 1917. 31 березня (№ 5). С. 2.

⁵ Там само.

⁶ Осередок. *Нова Рада*. 1917. 21 листопада (№ 191). С. 3.

⁷ Хорова секція Музичного Відділу. *Нова Рада*. 1917. 03 грудня (№ 200). С. 3.

Через це одні й ті самі ситуації в освітньому середовищі могли висвітлюватися по-різному.

Наприклад, стаття із сатиричним шаржем на тогочасних гімназистів «В эти дни» описує зміни в освітньому середовищі, розповідаючи про зібрання членів батьківських комітетів місцевих середніх навчальних закладів. На зборах доповідалось, як у гімназіях починали видаватися друковані органи, організовуватися політичні лекції просвітницького характеру, а батьківський комітет однієї гімназії постановив визнати «право організації учнів», а також «сприяти і домагатися, щоб у кожному середньо-учбовому закладі така організація існувала»⁸. Автор статті, що характерно для багатьох публіцистичних матеріалів консервативного «Киевлянина», жалівся на такий прояв цілковитої підтримки батьками учнівської свободи й набуття молоддю політичної активності. На думку журналіста, від надмірної політизації навчального процесу страждала наука, якою і мають опікуватися в школах, як було за старого ладу. Саме молодь імперських часів, на відміну від сучасної, зображувалася в статті чуйною та жертвовною. Водночас у статті «Наші просвітителі» від «Нової Ради» висвітлюється діяльність Київської шкільної округи до революції в негативному сенсі. Навіть згадуються конкретні постаті, які «метою своєю ставили гасити вогні народньої просвіти на Україні»⁹ та були причетні до усунення прогресивних педагогів і закриття приватних шкіл. А падіння старого режиму, на думку журналіста, нарешті дало учасникам освітнього процесу свободу дій.

З різною подачею причин і наслідків у цих газетах сповіщено про перебіг скандалу в освітньому відомстві Києва, що запалав наприкінці осені. У невеликих інформаційних статтях «Непорозуміння секретарства освіти з шкільною округою», «Непорозуміння з Київською шкільною округою» тощо на сторінках «Нової Ради» обговорювалась тема про ставлення Київської округи до українського руху. Тоді виник конфлікт між цією установою та Генеральним секретаріатом народної освіти через звільнення деяких членів округи з проросійськими поглядами. Останні, на думку оглядачів «Нової Ради», заважали виконанню поставлених секретаріатом освітніх завдань. Навіть попечителю округи, відомому українському педагогові Володимирі Науменкову, автори статей закидали відсутність чіткої позиції в цьому питанні та підпорядкування Тимчасовому урядові замість української влади¹⁰. Зразом «Киевлянин» висвітлював усунення

деяких працівників округи як тиск з боку українського керівництва, а протест «Киевского учительского союза» — як спосіб боротьби проти насильницької українізації.

Цікавим є епізод, коли «Нова Рада» надрукувала лист Леоніда Білецького до редакції¹¹, який спростовував інформацію, подану про нього в матеріалі «Киевлянина», де повідомлялося про характеристику Л. Білецьким домагання учнів Київської церковно-вчительської школи повної і негайної українізації як прояву більшовизму. У листі «Новій Раді» автор заперечив цей факт і заявив, що характеризував такими словами лише прагнення учнів видалити членів педагогічної ради. Водночас «Киевлянин» у замітці «Протест против украинизации церковно-учительской школы» закидає міській вчительській комісії несправедливе нехтування думкою ради школи, спроби тиску на делегатів ради та підтримку нереальних «більшовицьких» вимог учнів¹². Публікація свідчить, що тогочасні учні прагнули долучитись до активної українізації і навіть готові були до конфлікту з керівництвом навчальних закладів через це.

Про ставлення «Киевлянина» до українізації освіти свідчать й інші матеріали, схожі до інформаційної статті «Среди украинцев», де описується процес українізації київських шкіл напередодні нового навчального року. Автори закидають українським діячам затягування вступної кампанії до шкіл Києва та проведення забороненої міським самоуправлінням агітації під час прийому учнів. Перелічуються способи, якими українські бюро в навчальних закладах намагалися привабити учнів до українських шкіл: обіцянки безкоштовних книг і зошитів, грошових виплат тощо¹³. У тому ж номері газети було подано замітку про засідання міської управи, де обговорювалося питання українізації початкових шкіл і визначення кількості українських закладів, які мають відкритися в Києві з початком нового навчального року. Представник Генерального секретаріату стверджував, що слід допустити українських представників до приймальних комісій задля впливу на батьків у сенсі вибору українських шкіл для своїх дітей. Супроти такого способу українізації виступили учительки, які не погоджувалися з долученням до освіти будь-якої політики й тиску на батьків¹⁴.

Джерелами для висвітлення процесу українізації освіти також виступають інтерв'ю

¹¹ Лист до редакції. *Нова Рада*. 1917. 30 листопада (№ 198). С. 4.

¹² Протест против украинизации церковно-учительской школы. *Киевлянин*. 1917. 28 ноября (№ 261). С. 3.

¹³ Среди украинцев. *Киевлянин*. 1917. 25 августа (№ 201). С. 2.

¹⁴ Об украинизации начальной школы. *Киевлянин*. 1917. 25 августа (№ 201). С. 2.

⁸ В эти дни. *Киевлянин*. 1917. 19 марта (№ 77). С. 2.

⁹ Наші просвітителі. *Нова Рада*. 1917. 09 листопада (№ 181). С. 1.

¹⁰ Непорозуміння з Київською шкільною округою. *Нова Рада*. 1917. 01 грудня (№ 199). С. 2.

з відомими громадськими діячами чи представниками влади в освітній сфері. Наприклад, розмова журналіста «Киевлянина» з новим попечителем Київського навчального округу В. Науменком торкається питань національного самовизначення шкіл, статусу російської мови й конкретних кроків впровадження українізації до навчальних закладів. В. Науменко детально пояснив, на яких умовах має вестись націоналізація освітнього процесу, заявив про неприпустимість примусової українізації та про своє ставлення до Генерального секретаріату як до неофіційного органу влади¹⁵.

Київські педагоги теж не стояли осторонь активного прояву українського руху в освітньому середовищі. На газетних шпальтах вміщено багато анонсів або заміток про вже проведені в місті збори й з'їзди вчителів протягом року. В статті «Нової Ради» «Всеукраїнський учительський дім у Києві» та замітках «Киевлянина»¹⁶ розповідається про заходи Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки для заснування Учительського дому в столиці як майбутнього осередку української педагогічної роботи¹⁷. У місті навіть існувала професійна спілка учителів-українців Києва, про діяльність якої можна дізнатись з повідомлень «Нової Ради». Наприклад, є інформація про ухвалення на загальних зборах цієї спілки резолюції у відповідь на виступ «Киевского профессионального учительского союза» з приводу вищезгаданого конфлікту навколо Київської шкільної округи. В ній київські вчителі визнали прагнення до демократизації освітнього процесу, охорони народних інтересів та збереження національної школи як «найціннішого здобутку революції»¹⁸. А ще педагоги-українці назвали звільнення осіб, які не відповідають інтересам відродження національної освіти, цілком правильним рішенням, а протест «Киевского учительского союза» безпідставним.

Чималу роль у процесі українізації освітнього середовища відігравали різноманітні громадські організації, що спеціалізувались на питаннях освіти. Наприклад, з ініціативи Українського педагогічного товариства вже в кінці березня міська шкільна комісія при Київській міській думі заснувала українську підкомісію. Туди увійшли такі відомі українські діячі, як М. Грушевський та І. Стешенко. Комісія мала на меті українізувати школу ім. С. Грушевського та інші визначені

київські школи, а також запровадити в них українську мову навчання¹⁹.

А Товариство шкільної освіти влітку ініціювало низку зустрічей з київськими українськими видавництвами у справі забезпечення учнів необхідною шкільною літературою. Ця організація, створена українськими вчителями ще у березні, активно підтримувала й розвивала українське шкільництво. Члени товариства розуміли, що процес українізації не міг повноцінно відбутись без наявності в навчальних закладах українських підручників.

З наближенням нового навчального року питання українізації освіти стали ще більше актуальними. Наприклад, у липні відбулось засідання батьківського комітету Києво-Лук'янівської дівочої гімназії, на якому обговорювалось питання впровадження до навчальної програми обов'язкових лекцій «декламации русского языка». Тоді дехто з присутніх звернув увагу, що випускницям цього закладу доведеться працювати саме з українцями, а тому краще почати вивчати українську мову, яку дівчата вживатимуть у своїй майбутній професії. Врешті батьківський комітет ухвалив, що з осені до програми гімназії слід додати українську мову як обов'язковий предмет і українознавство (історія та географія України) як обов'язковий²⁰. Тобто батьки майбутніх учительок, лікарів розуміли значущість долучення дітей в освітньому процесі до вивчення української культури й мови як запоруку успіху в подальшій професійній діяльності.

В такій ситуації цікавою також є аргументація необхідності запровадження уроків «декламации русского языка». Голова батьківського комітету, який виступав з такою ініціативою, пояснював, що в Російській державі наявні зміни в суспільному ладі, а тому виникла потреба у фахівцях, що могли б правильно викладати іншим свої думки про сучасні реалії та роз'яснювати події, які відбуваються довкола. І допомогти у цьому можуть саме лекції-декламації — зразки мистецтва виразного мовлення. Як бачимо, нові норми життя з повсякчасною активізацією громадського руху мали вплив на сферу освіти. Вони вимагали нових підходів до засвоєння матеріалу й змін у пріоритетних напрямках навчання.

Наведені приклади свідчать про те, що батьки брали доволі активну участь в освіті своїх дітей. Про це можна дізнатись і з інших численних новинних заміток про проведення батьківських зборів у різних навчальних закладах. Наприклад, у кінці травня 1917 р. відбулись загальні збори

¹⁵ Новый попечитель округа об украинизации школы. *Киевлянин*. 1917. 25 августа (№ 201). С. 2.

¹⁶ Украинский учительский дом в Киеве. *Киевлянин*. 1917. 06 октября (№ 233). С. 2.

¹⁷ Всеукраїнський Учительський Дім у Києві. *Нова Рада*. 1917. 29 грудня (№ 218). С. 2.

¹⁸ Резолюція загальних зборів професійної спілки учителів-українців м. Київ. *Нова Рада*. 1917. 30 листопада (№ 198). С. 3.

¹⁹ Українська шкільна підкомісія при Київській Думі. *Нова Рада*. 1917. 30 березня (№ 4). С. 2.

²⁰ Українознавство в дівочій гімназії. *Нова Рада*. 1917. 07 липня (№ 82). С. 2; Изучение украинского языка и украиноведения. *Киевлянин*. 1917. 08 июля (№ 162). С. 2.

батьків учнів вищих початкових училищ Києва та передмістя. На них присутні обговорили різні організаційні питання, зокрема програму діяльності Спільки батьківських комітетів, і постановили вітати нового міністра Тимчасового уряду О. Керенського з його прагненням побудови держави на основах дотримання народних інтересів²¹. А наприкінці жовтня відбулась зустріч батьків учнів Першої української гімназії ім. Т. Шевченка з метою створення батьківського комітету. Присутні обговорювали статут комітету, обирали членів та президію, утворили грошовий фонд.

Однак не всі батьки в місті підтримували українізацію навчального процесу. Наприклад, в одній із заміток на сторінках «Киевлянина» повідомляється про засідання ради батьківських комітетів Києва, де було висловлено протест проти нібито посягань Генерального секретаріату на автономію середньої школи, керованих виключно політичними мотивами²². Такі інформаційні повідомлення слугують джерелом для дослідження ролі батьків у організації освітнього процесу в тогочасних школах²³.

Змістовним матеріалом для вивчення системи освіти за доби Центральної Ради можуть слугувати оголошення з рекламою навчальних закладів під час вступної кампанії, яка розпочалась ще влітку 1917 р. Вже на кінець весни на сторінках газет починають з'являтися повідомлення про прийом до тих чи інших навчальних закладів. Наприклад, у приватній жіночій гімназії Катерини Крюгер вступні іспити розпочинались ще 1-го травня. Такі оголошення зазвичай містили умови зарахування до закладу, терміни навчання, дати вступних іспитів, перелік необхідних документів і розмір оплати. Особлива активізація вступної кампанії спостерігалась останнього літнього місяця. До прикладу, часто трапляються повідомлення про іспити на атестати зрілості з початку серпня при Київському навчальному окрузі, де перелічувались умови закінчення курсів різних класів залежно від видів навчальних закладів²⁴. Серед іншого трапляються оголошення про вступні іспити й початок прийому документів до Київської чоловічої гімназії²⁵, Чоловічої гімназії інженера й кандидата математичних наук А. Авілова²⁶, Києво-Печерської чоловічої гімназії

та повноправної гімназії, створеної «Обществом свободная школа группы родителей в Киеве»²⁷. До речі, до останньої зараховувалися представники обох статей, як і до Першої української гімназії також запрошувалися і хлопці, і дівчата²⁸.

Взагалі з рекламних оголошень можна виділити і дослідити гендерний аспект для аналізу гендерної політики освітніх закладів того часу. Цікаво, що з газетних повідомлень можна простежити позитивну тенденцію щодо підтримки гендерної рівності в українських середніх і вищих навчальних закладах, які часто запроваджували змішане навчання.

З осені 1917 р. газети рясніли повідомленнями про відкриття нових освітніх закладів. Наприклад, з вересня розпочинав роботу Середній навчальний заклад Є. Доманської з програмою чоловічих гімназій²⁹. Певну роль у появі нових шкіл відіграли й українські організації. На Шулявці, де мешканці до цього часу мали лише одну міську школу й одну церковно-парафіяльну, товариство «Просвіта» заснувало нову гімназію³⁰. Також почала свою роботу Третя українська гімназія, оголошення про початок навчання в якій і урочистий молебень вміщено у вересневих номерах «Нової Ради»³¹.

Можна виокремити й жіночі заклади, що активно розпочали свою діяльність у новому навчальному році. Наприклад, восени відбулось відкриття двокласного училища при Київській жіночій учительській семінарії ім. К. Ушинського. А численні повідомлення, подібні до оголошення про вступні іспити в приватній жіночій гімназії А. Дучинської³², слугують цінним матеріалом для висвітлення теми розвитку жіночої освіти Києва досліджуваного періоду. Можна відзначити, що в деяких гімназіях, як-от у В. Трифонової³³, А. Клушінш³⁴, Н. Байкової³⁵, Фундуклеївській³⁶, Києво-Подільській³⁷, Л. Браткової³⁸, з'явилася тенденція появи загальноосвітнього восьмого класу, після закінчення якого дівчата здобували право вступати до вищих навчальних закладів без додаткових іспитів.

З початком 1918 р. настає і новий семестр навчального року. На основі оголошень київських газет можна дійти висновку про те, що частина

²⁷ Там само.

²⁸ Нова Рада. 1917. 25 березня (№ 1). С. 4.

²⁹ Киевлянин. 1917. 02 декабря (№ 265). С. 1.

³⁰ Шулявська «Просвіта». Нова Рада. 1917. 11 жовтня (№ 159). С. 2.

³¹ Нова Рада. 1917. 16 вересня (№ 138). С. 1.

³² Киевлянин. 1917. 10 августа (№ 190). С. 1.

³³ Там само..

³⁴ Киевлянин. 1917. 18 августа (№ 195). С. 1.

³⁵ Там само.

³⁶ Киевлянин. 1917. 25 августа (№ 201). С. 1.

³⁷ Там само.

³⁸ Киевлянин. 1917. 11 июня (№ 140). С. 1.

навчальних закладів мала тоді практику зараховувати студентів не лише восени, а й узимку. Тому ще в грудні розпочиналася нова хвиля вступної кампанії зі щоденними повідомленнями про прийом до різних навчальних закладів. Так, повноправна жіноча гімназія Є. Доманської приймала до перших чотирьох класів та обіцяла кілька стипендій «для православних дев»³⁹. А повноправна гімназія товариства «Вільна школа» приймала учнів обох статей з 2-го по 4-ий клас⁴⁰. Києво-Печерська чоловіча повноправна гімназія відкрила свої двері на друге півріччя у два перших класи⁴¹. Рекламні оголошення про прийом на навчання можна використовувати для аналізу умов вступу до шкіл, соціального та гендерного складників потенційних абітурієнтів тощо. Наприклад, на початку січня 1918 р. з'являються оголошення про початок роботи Київської міської учительської семінарії. Згідно з рекламним повідомленням, навчання в цій семінарії мало відбуватися російською. До закладу приймали осіб будь-якої статі, національності, віросповідання та з певною кількістю вже закінчених класів навчання залежно від типу школи. Необхідну документацію для вступу складали: метрика, прохання про прийом, шкільне свідоцтво й паспортна книжка⁴².

За допомогою рекламних оголошень або інформаційних заміток можна дослідити функціонування в Києві спеціалізованих шкіл різного освітнього напрямку. Значна частина таких закладів мала художньо-творче спрямування. Наприклад, у жовтні розпочала свою діяльність 1-ша робітничо-драматична школа. До речі, в замітці про її відкриття зазначалося, що урочистості відзначались виконанням гімну «Ще не вмерла України...» видатним хором Олександра Кошиця, привітанням Генерального секретаря народної освіти й виступами артистів Національного театру⁴³, що засвідчує високий рівень національної самосвідомості колективу школи. До того ж на відкритті були присутні представники робітництва та військових, для яких такий заклад виконував просвітницьку роль, долучаючи до української справи.

На сторінках газет також вміщується реклама Підготовчої музичної школи А. Неліпович⁴⁴, Драматичної школи ім. М. Лисенка (де повідомляється про зміст навчальної програми та подається перелік викладачів у новому навчальному році)⁴⁵, оголошення про прийом до Театрального училища

Київського товариства мистецтва та літератури⁴⁶, Балетної школи М. Лінчевської⁴⁷, музичних шкіл вільних художників М. Тутковського та Л. Славич-Регаме (з переліком викладацького складу, серед якого були артисти, музиканти та художники)⁴⁸, до музично-вокальної школи Н. Берестневої і В. Олізараз із переліком предметів і викладачів⁴⁹.

На сторінках періодики є й реклама медичних освітніх закладів, таких як трирічна акушерсько-фельдшерська школа П. Нейштубе при лікарні Квісісана⁵⁰ та стоматологічна, тоді «зубоврачебная», школа доктора Л. Бланка⁵¹. Серед іншого можна знайти й оголошення про прийом документів до технічних шкіл, приміром Першого київського технікуму товариства інженерів⁵² та Київського середнього сільськогосподарського гідротехнічного училища, в якому обіцяли викладання професорів і викладачів з Політехнічного інституту⁵³.

На газетних шпальтах вміщено інформацію про навчання в освітніх закладах іноземною мовою. Найпоширенішими були французькі гімназії. Прикладом є реклама французької гімназії М. Мерелі, де основні предмети вивчалися російською мовою, а володіння французькою для вступу не вимагалось. Або оголошення прийому в молодші та середні підготовчі класи іншої Французької гімназії, де частина предметів вже викладалася французькою і до 1-го класу відбувалось змішане навчання. Проте в останній знання мови на етапі зарахування також не вимагалось⁵⁴.

Матеріали зі сторінок київських газет слугують джерелом для встановлення та аналізу подій, які могли скласти перешкоди для функціонування освітнього процесу в місті. Наприклад, в «Киевлянині» за 31 жовтня 1917 р. оголошувалося про розпуск учнів навчальних закладів на 4 дні у зв'язку з жовтневими подіями в Києві. А в номері за 1 грудня з'являється повідомлення про припинення навчальних занять в 4-ій Київській гімназії через спалах епідемії кору й скарлатини, на тиждень в старших класах й аж до 12 грудня в усіх інших⁵⁵.

Розвиток і трансформація сфери вищої освіти 1917 — початку 1918 рр. становлять окремих аспект дослідження освітнього процесу Києва на основі газетних публікацій. Після падіння царського режиму як система навчання

³⁹ Києвлянин. 1917. 02 декабря (№ 265). С. 1.

⁴⁰ Києвлянин. 1917. 31 декабря (№ 286). С. 1.

⁴¹ Києвлянин. 1918. 06 января (№ 5). С. 1.

⁴² Києвлянин. 1917. 31 декабря (№ 286). С. 1.

⁴³ Відкриття 1-ої Робітничої Драматичної Школи.

Нова Рада. 1917. 11 жовтня (№ 159). С. 2.

⁴⁴ Києвлянин. 1917. 25 августа (№ 201). С. 1.

⁴⁵ *Нова Рада*. 1917. 11 жовтня (№ 159). С. 1.

⁴⁶ Києвлянин. 1917. 25 августа (№ 201). С. 1.

⁴⁷ Києвлянин. 1918. 06 января (№ 5). С. 1.

⁴⁸ Києвлянин. 1917. 25 августа (№ 201). С. 1.

⁴⁹ Києвлянин. 1918. 06 января (№ 5). С. 1.

⁵⁰ Києвлянин. 1917. 16 апреля (№ 95). С. 1.

⁵¹ Києвлянин. 1917. 30 мая (№ 129). С. 1.

⁵² Києвлянин. 1917. 24 декабря (№ 283). С. 1.

⁵³ Києвлянин. 1917. 29 июня (№ 155). С. 1.

⁵⁴ Києвлянин. 1917. 10 августа (№ 190). С. 1.

⁵⁵ Прекращение учебных занятий. *Киевлянин*. 1917. 01 декабря (№ 264). С. 2.

у вищих закладах, так і свідомість київського студентства зазнали певних змін. Вже з перших березневих номерів «Киевлянина» знаходимо повідомлення про численні зібрання в навчальних закладах та ухвалені учасниками резолюції. В замітці про студентські збори Київського політехнічного інституту 2 березня наводилась ухвалена постанова щодо повної підтримки нового уряду в боротьбі з колишньою владою. Студенти закликали впроваджувати у життя принципи свободи, долучати до роботи міністерств демократичні верстви населення, оголосити амністію всім постраждалим за свої політичні погляди й підтримувати свободу слова⁵⁶. Все це свідчить про те, що тогочасне студентство позитивно відгукнулось на падіння царської влади й виказувало прагнення демократизації різних сфер життя.

Лютнева революція спричинила тимчасові труднощі із заняттями в Київському університеті Св. Володимира. В повідомленні «Киевлянина» за 11 березня про спроби налагодження навчання, проблеми з відновленням навчального процесу пояснюються участю студентів у службі міської міліції та заняттям деяких аудиторій штабами окремих національних міліцій. Цікаво, що відділ канцелярії університету, який розташовувався в круглій скляній кімнаті, очевидно найбільш сучасній та привабливій, було переобладнано під міліцейський буфет⁵⁷. Через десять днів на сторінках газети в одній із заміток з'явилася інформація про появу чуток щодо припинення навчання в Політехнічному інституті заради агітаційних цілей. Студенти інженерного відділу відреагували на це спільним зібранням і резолюцією, в якій оголосили: «главный лозунг настоящего момента “рабочие к станкам, солдаты в окопы, все для армии”»⁵⁸. Вони ухвалили не припиняти занять у жодному разі, навіть попри важливість агітації. Було вирішено, навпаки, продовжувати навчання з подвійною наполегливістю для забезпечення армії більшою кількістю інженерів. Також у «Киевлянині» вміщене цікаве повідомлення про групу студенток Вищих жіночих курсів, які організували блок свободи особистості. Дівчата висловилися проти припинення занять й участі в голосуванні на загальних зборах з приводу цього питання, розцінюючи такі дії як прояв насилля над особистістю⁵⁹.

Повідомлення про певні перешкоди у повноцінному функціонуванні освітнього процесу

⁵⁶ Резолюция студентов-политехников. *Киевлянин*. 1917. 03 марта (№ 66). С. 2.

⁵⁷ В университете. *Киевлянин*. 1917. 11 марта (№ 70). С. 2.

⁵⁸ В политехническом институте. *Киевлянин*. 1917. 21 марта (№ 78). С. 3.

⁵⁹ Блок свободы личности. *Киевлянин*. 1917. 18 апреля (№ 96). С. 2.

знаходимо на сторінках газет і пізніше. Так, у серпневому номері «Киевлянина» вміщено замітку про подання декану медичного факультету Київського університету представниками ради старост заяви про затримку відновлення занять. Цьому сприяла низка як економічних причин, наприклад відсутність необхідних приміщень та їдалень, так й ідеологічних, а саме невиконання студентських вимог щодо демократизації вищої школи. Відпрацьовані разом з радою київського студентства умови ультиматуму полягали в участі студентів у розподіленні стипендій і питанні прийому чи відрахування своїх товаришів, звільненні з факультету деяких професорів, участі в складанні навчальної програми та реорганізації медичного факультету в інститут⁶⁰. Отже, процес демократизації освіти не в усіх вищих навчальних закладах Києва розвивався з однаковою силою та швидкістю, десь зазнаючи гальмування, що й обурювало студентів.

Повідомлення про стан речей на медичному факультеті трапляються і в наступних номерах газети. Наприкінці серпня рада Університету Св. Володимира сповістила студентів про те, що навчання на медичному факультеті все-таки розпочнеться з 1-го вересня. Проте додавалося, що взимку заняття можуть бути скасовані через нестачу й дорожнечу палива. Щодо вимог студентів про розширення участі в управлінні університету була надана відповідь про визначення меж такої участі наказом Тимчасового уряду⁶¹.

З газетних публікацій також стають помітні спроби впровадження реформ у систему вищої освіти. Приміром, у середині квітня відбулось загальне зібрання тогорічних випускників комерційних училищ Києва з приводу існуючих обмежень прийому абітурієнтів з комерційних училищ до Університету Св. Володимира та Вищих жіночих курсів. На зустрічі ухвалили ініціювати клопотання про скасування таких обмежень⁶². А влітку в замітках «Киевлянина» знаходимо інформацію щодо пропозиції міністра народної освіти з початком нового навчального року приймати в учительські інститути осіб незалежно від статі. Такий крок засвідчує зміни у підході до гендерних питань у тогочасній вищій освіті⁶³.

З наближенням кінця навчального року, як видно з численних інформаційних заміток, нагальним стало питання про скасування

⁶⁰ Вопрос о начале занятий в университете. *Киевлянин*. 1917. 10 августа (№ 190). С. 2.

⁶¹ От совета университета. *Киевлянин*. 1917. 29 августа (№ 204). С. 2.

⁶² Вопрос о приеме окончивших коммерческие училища в университет. *Киевлянин*. 1917. 18 апреля (№ 96). С. 2.

⁶³ Прием в учительские институты и семинарии лиц обоего пола. *Киевлянин*. 1917. 08 июля (№ 162). С. 2.

весняних екзаменів через події, що перешкождали нормальному функціонуванню навчального процесу в місті та могли негативно вплинути на рівень знань у студентів. Як-от, наприкінці квітня в Університеті Св. Володимира відбулося студентське зібрання всіх факультетів, ініційоване радою центрів вищих навчальних закладів, яка підтримала скасування іспитів. Проте більшість студентів на зборах виявила бажання залишити екзамени. Незважаючи на це, у тому ж номері повідомлялося про рішення Міністерства народної освіти визнати можливою відміну тогорічних випускних іспитів у вищих навчальних закладах⁶⁴. А вже восени на сторінках газет вмішуватиметься повідомлення про проведення іспитів для студентів, які не екзаменувались навесні.

Відповідно до ситуації зі вступною кампанією в школах та гімназіях, реклами про вступ до вищих навчальних закладів теж почали з'являтися ще влітку. Наприклад, Київський педагогічний⁶⁵ та Київський географічний інституту запрошували до себе представників обох статей з повною середньою освітою. В рекламних оголошеннях останнього вишу, який мав відкритися восени, перелічувалися напрями навчання та майбутній викладацький склад⁶⁶. Відновлював з вересня свою роботу і Київський юридичний інститут. У своїй рекламі він надавав інформацію про відділи вишу, наявні спеціальності, фахову підготовку, терміни навчання, зарахування на навчання осіб обох статей та інвалідів⁶⁷. В середині вересня починалися заняття й на Вищих жіночих курсах⁶⁸ та в Стенографічному інституті⁶⁹.

З газетних матеріалів стає зрозуміло, що вже у серпні активно йшло зарахування студентів до вищих навчальних закладів. Прикладом слугує замітка про зарахування на перший курс Політехнічного інституту, де подавалася інформація про прийнятих на різні відділення студентів зі вказівками їхньої попередньої освіти й статі. До речі, охочих навчатися було так багато, що інституту довелося подавати прохання про надання додаткових місць абітурієнтам. Звернення Міністерство народної освіти схвалило, дозволивши зарахувати ще 250 осіб⁷⁰.

⁶⁴ Отмена выпускных испытаний. *Киевлянин*. 1917. 18 апреля (№ 96). С. 2.

⁶⁵ Нова Рада. 1917. 02 липня (№ 78). С. 2.

⁶⁶ Киевлянин. 1917. 28 мая (№ 128). С. 1.

⁶⁷ В Киевском юридическом институте. *Киевлянин*. 1917. 02 июня (№ 132). С. 2.

⁶⁸ Начало занятий на Киевских высших женских курсах. *Киевлянин*. 1917. 10 августа (№ 190). С. 2.

⁶⁹ В стенографическом институте. *Киевлянин*. 1917. 13 сентября (№ 214). С. 2.

⁷⁰ В политехническом институте. *Киевлянин*. 1917. 18 августа (№ 195). С. 2.

Новий навчальний рік у вищих навчальних закладах розпочався неспокійно. Як повідомляв «Киевлянин»: «Во всех учебных заведениях осению вместо занятий начались конфликты между учащимися и профессурой»⁷¹. Також, як і раніше, виникла боротьба між противниками занять і тими, хто бажав негайно розпочати навчання. Наочним прикладом стала ситуація на Вищих жіночих курсах, що, на думку «Киевлянина», була характерною майже для всіх вищих навчальних закладів Києва. На жіночих курсах відбувся розкол серед слухачок з приводу відновлення занять. Центр курсів, який складався з ради старост, оголосив про академічний страйк. Водночас студентки, організовані у вільний блок та ініціативну групу, склали опозицію діям центру. Страйк був оголошений на основі результатів референдуму. Проте автор статті закидав ініціаторкам референдуму певні маніпуляції: голосування щойно прийнятих курсисток, ще не ознайомих з реальним станом речей, та занадто поспішне проведення референдуму, через що лише шоста частина студенток змогла взяти участь у заході. Наводилися свідчення про спроби представниць центру за будь-яку ціну заблокувати доступ до навчальних аудиторій, а також про бойкот, виключення зі студентського колективу і виселення з гуртожитку прихильниць продовження навчання. У тому ж номері газети вміщено повідомлення про проведення подібного референдуму з приводу бойкотування навчального процесу в Комерційному інституті⁷². Головною причиною страйків тогочасних київських студентів стало ігнорування адміністраціями згаданих раніше вимог демократизації вищих шкіл, вироблених весною та влітку на різних студентських зібраннях. Тому не дивно, що «Киевлянин», як видання консервативного напрямку, критикував такі вимоги й дії студентів, які характеризував як «насилницькі» або «большевицькі»⁷³.

Суспільні зміни відбилися і в активізації українського студентського руху й у початку процесу українізації освітнього середовища в університетах. Підтвердженням цьому слугують численні інформаційні замітки й статті на шпальтах київських газет з самого початку весни. Вже в першому номері «Нової Ради» матеріал із назвою «З життя українського студентства» порівнював стан українських студентських організацій і роль викладачів до революції з сучасною ситуацією. Якщо раніше, відзначали автори, керівники навчальних закладів «були більше професорами від охранки,

⁷¹ На высших женских курсах. *Киевлянин*. 1917. 06 октября (№ 233). С. 2.

⁷² В коммерческом институте. *Киевлянин*. 1917. 06 октября (№ 233). С. 2.

⁷³ На высших женских курсах. *Киевлянин*. 1917. 06 октября (№ 233). С. 2.

а не від науки»⁷⁴, то тепер студенти чинять ревізії своїх колишніх «директорів-охранників». В статті зазначалося, що українські студенти Києва одразу почали організовуватись, провівши вже 3-го березня перше віче українського студентства всіх вищих шкіл Києва.

Одним із проявів українізації освіти стало заснування українських вищих навчальних закладів. Ще на початку літа в замітках «Нової Ради» починають траплятися згадки про плани створення Українського народного університету, який згодом відіграв важливу роль у становленні української системи вищої освіти. На спільному засіданні Товариства «Праця», Наукового товариства, Товариства шкільної освіти й товариства «Просвіта» у червні обговорювалися умови діяльності університету, основні завдання та навчальна програма. Необхідність заснування українського університету обґрунтовувалася успіхом загально-просвітніх курсів товариства «Праця»⁷⁵. З того, що курси від української просвітницької організації здобули популярність, можна дійти висновку щодо прагнення пересічних обивателів Києва здобути нові знання, підвищити свій рівень освіченості, їхню небайдужість до української справи. Тому вже восени з'являються повідомлення про відкриття Народного університету. В одному з жовтневих номерів «Нової Ради» наводились дані про зарахування до цього навчального закладу понад 900 студентів. Також повідомлялось про кінцеві терміни прийому до університету і викладацький склад⁷⁶. А на початку листопада на сторінках «Нової Ради» оголошувалось про відкриття Української педагогічної академії. Туди приймали як слухачів з вищою освітою, так і вільних слухачів без жодного освітнього цензу. На початковому етапі до Академії записалось близько 50 студентів⁷⁷.

Вступна кампанія вищих навчальних закладів перед другим півріччям не була такою ж активною, як у закладах середньої освіти. Проте трапляються оголошення про початок занять в Українській академії мистецтв⁷⁸ і на Вищих жіночих курсах⁷⁹. До того ж початок січня відзначився в Києві напруженою ситуацією та перебоями в нормальному функціонуванні різних сфер життя, зокрема й освітнього середовища. Наприклад, у номері «Киевлянина» від 6 січня

1818 р. вміщено новинну замітку про перебування в Університеті Св. Володимира українських військових частин за розпорядженням військової влади. Її автори стверджували про неузгодження використання аудиторій військовиками з адміністрацією навчального закладу. Тоді у студентів ще тривали канікули, але лекції мали відновитись 1-го лютого. Тому керівництво Університету вирішило звернутись до військової влади з проханням звільнити приміщення закладу⁸⁰, і вже в наступному номері повідомляється про вихід військовиків з університету⁸¹.

На сторінках обох газет містяться інформаційні повідомлення, що відтворюють реакцію київських студентів на події початку 1918 р. Стає зрозуміло, що студентство не могло не відгукнутись на постані перед УНР виклики. Підготовчі курси Українського народного університету проводили надзвичайні збори слухачів щодо ставлення до формування куреня січових стрільців⁸². А загальне зібрання студентів університету взагалі визнало необхідним запис усіх без виключення студентів добровольцями до січових стрільців протягом найближчих трьох днів⁸³. До речі, студентам, які відмовлялися вступити до куреня, обіцяли проголошувати бойкот⁸⁴. Такі матеріали допомагають реконструкції атмосфери в Києві перед першою більшовицькою окупацією та вивчення настроїв суспільства, зокрема українських студентів.

Отже, можна зазначити, що київські газети доби Центральної Ради є цінним історичним джерелом для реконструкції освітнього середовища у місті. Вони свідчать про те, що освітня сфера зазнала значних трансформацій. Так, під впливом активізації громадського життя різні учасники освітнього процесу намагалися запровадити реформи у функціонуванні навчальних закладів Києва. Суспільні зміни яскраво відбилися в активізації українського студентського руху й початку процесу українізації освітнього середовища в університетах. На сторінках газетної періодики висвітлювалися побутові проблеми, що спіткали студентів, школярів і викладачів через спричинені революційними подіями виклики. Рекламні оголошення мають значний інформаційний потенціал для дослідження умов вступу до вищих і середніх навчальних закладів, специфіки навчання, соціального

⁷⁴ З життя українського студентства. *Нова Рада*. 1917. 25 березня (№ 1). С. 4.

⁷⁵ З життя Київської Просвіти. *Нова Рада*. 1917. 28 червня (№ 75). С. 3.

⁷⁶ Народний Університет. *Нова Рада*. 1917. 11 жовтня (№ 159). С. 2.

⁷⁷ Відкриття Педагогічної Академії. *Нова Рада*. 1917. 09 листопада (№ 181). С. 3.

⁷⁸ Українська Академія Мистецтва. *Нова Рада*. 1918. 10 січня (№ 6). С. 3.

⁷⁹ Киевлянин. 1918. 16 января (№ 12). С. 1.

⁸⁰ Занятіе університета украинскими воинскими частями. *Киевлянин*. 1918. 06 января (№ 5). С. 3.

⁸¹ В університете. *Киевлянин*. 1918. 09 января (№ 6). С. 3.

⁸² Надзвичайні збори. *Нова Рада*. 1918. 10 січня (№ 6). С. 3.

⁸³ Студентський курінь стрільців. *Нова Рада*. 1918. 6 січня (№ 4). С. 3.

⁸⁴ В університете. *Киевлянин*. 1918. 09 января (№ 6). С. 3.

й гендерного складника потенційних абитурантів тощо. З їхнього змісту стає помітною демократизація освітньої сфери, наприклад, коли навчальні заклади починають запроваджувати змішане навчання. Деякі публікації «Нової Ради» та «Киевлянина» слугують джерелом

для висвітлення методів і цілей діяльності Секретаріату освіти доби Центральної Ради, ставлення вищого керівництва до національних змагань українців на освітній і культурній нивах та перебігу процесу українізації київського освітнього середовища.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Гребцова І. С. Контент-аналіз як метод вивчення матеріалів регіональної преси середини ХІХ ст. *Записки історичного факультету*. Одеса, 2020. Вип. 31. С. 145–157.
- Животко А. П. Історія української преси. Київ: Наша культура і наука, 1999. 368 с.
- Ігнатієнко В. Українська преса (1816–1923 рр.). Київ: Державне видавництво України, 1926. 77 с.
- Левчук О. В. Газетна періодика Києва як джерело дослідження міського повсякдення (1905–1914 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 280 с.
- Рудий Г. Київська періодична преса 1917–1918 рр. як джерело з Історії Української Центральної Ради. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2014. Вип. 19. С. 272–284.

REFERENCES

- Hriebtsova, I. (2020). Kontent-analizi yak metod vyvchennia materialiv rehionalnoi presy seredyny XIX st. *Zapysky istorychnoho fakultetu*, Vol. 31, pp. 145–157, Odesa [in Ukrainian].
- Zhyvotko, A. (1999). *Istoriia ukrainskoi presy*. Kyiv: Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
- Ihnatiienko, V. (1926). *Ukrainska presa (1816–1923 rr.)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Levchuk, O. (2018). *Hazetna periodyka Kyieva yak dzherelo doslidzhennia miskoho povsiakdennia (1905–1914 rr.)*. *Candidate's thesis*, Kyiv [in Ukrainian].
- Rudyi, H. (2014). *Kyivska periodychna presa 1917–1918 rr. Yak dzherelo z istorii Ukrainskoi Tsentralnoi Rady*. *Ukraina XX st: Kultura, ideolohiia, polityka*, 19, 272–284 [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 10.04.2022 р.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)